

Emancipatie: doodsteek of injectie voor het huishoudkundeonderwijs?* (2)

C. S. BUIZER-BRUSSE en G. J. CASIMIR

Samenvatting

Het huishoud- en nijverheidsonderwijs, en daarbinnen bij uitstek het vak huishoudkunde, leidt meisjes op tot huisvrouw en moeder, al blijkt dat niet uit de formele doelstellingen. Door het *rolbevestigende* karakter en door het feit dat de huishoudkunde geassocieerd wordt met de laagst gewaardeerde tak van het lager beroepsonderwijs, lijkt uitbreiding van dit vak naar andere vormen van voortgezet onderwijs moeilijk. Eerder is een inkrimping aan te wijzen, welke door de leerkrachten huishoudkunde tot nu toe niet is tegengehouden. De huishoudkunde moet zich bij de emancipatiebeweging aansluiten om tot een *roldoorbrekend* vak in alle vormen van onderwijs te worden.

Summary

Home economics education – and in particular its core subject-matter – teaches girls to become housewife and mother, although the formal goals of home economics education do not state so. Through this *role-maintaining* character and the fact that home economics within professional education is least valued, extension of the subject-matter to other types of secondary education appears difficult. Moreover, the subject-matter shows a diminishing tendency, which, till so far, is not withheld by home economics teachers. Home economics should follow the emancipation trends in order to develop into a *role-breaking* subject-matter in all types of education.

Inleiding

In het voorgaande artikel zijn wij ingegaan op die maatschappelijke aspecten, die van belang zijn voor de huishoudkunde. Aan de orde zijn geweest: functies van het gezin, arbeidsdeling en vermaatschappelijking van huishoudelijke taken. In dit artikel bespreken wij het huishoudkundeonderwijs.

In doelstellingen van het Nederlandse onderwijs komen vaak termen voor als: gelijkheid van kansen, persoonlijke ontplooiing, mondigheid, maatschappelijke weerbaarheid, sociale bewustwording (Contourennota, 1975; Colbo-rapport Huishoudkunde, 1974). Vele auteurs (IDENBURG, 1971; MATTHIJSEN, 1972; JANSEN, 1975) wijzen op de maatschappijbevestigende functie van het onderwijs: 'Ons onderwijs draagt ertoe bij dit systeem (de bestaande maatschappelijke verhoudingen) in stand te houden, doordat inhoudelijk slechts aan de orde komt wat dit systeem dient, of op zodanige wijze op het tapijt wordt gebracht dat dit systeem wezenlijk buiten schot blijft (...)' (Knoers, geciteerd bij JUNGBLUTH, 1978, p. 47). De Mammoetwet moest maatschappelijke ongelijkheid doorbreken en ervoor zorgen, dat elk kind dat onderwijs kon volgen waar het geschikt voor was, ongeacht het ouderlijk milieu. Maar uit de cijfers blijkt, dat van de arbeiderskinderen nog altijd slechts 11 % naar gymnasium, lyceum of H.A.V.O.

* Dit artikel is het vervolg op het artikel dat in het tweede nummer van deze jaargang van het Vakblad verscheen (Vakblad voor Huishoudkunde 1 (2) 43-56 (1979)).

gaat, tegen 43 % van de kinderen uit de hogere milieus (VAN SLOOTEN, 1979). Volgens VAN SLOOTEN is er in schoolland nog steeds van duidelijk afgebakende klassen sprake¹.

Er zijn naast deze nog vele andere, sombere beschrijvingen van ons onderwijs te geven, waarbij het onderwijs slecht, inadekwaat, maatschappijbevestigend of 'nauwelijks van invloed zijnd' wordt genoemd. Een aantal van deze negatieve beschouwingen kunnen wij onderschrijven. Wij willen er echter niet vanuit gaan dat het onderwijs weinig invloed heeft en je dus via het onderwijs nauwelijks veranderingen kunt bewerkstelligen. Een dergelijke opvatting draagt het gevaar in zich dat zij als een 'self-fulfilling prophecy' gaat werken. Eén van de doelstellingen, die wij het huishoudkundeonderwijs hebben toegekend, is het problematiseren van de arbeidsdeling tussen man en vrouw en tussen privé-sfeer en openbare sfeer (BUIZER en CASIMIR, 1979, p. 52). Zouden wij het onderwijs van weinig invloed achten, dan kan deze problematisering geen gestalte krijgen en zal de school het socialisatieproces, dat binnen het gezin start en voortgaat, legitimeren en verder uitbouwen. JUNGBLUTH zegt ten aanzien van dit punt, dat de school lijdt aan misplaatste bescheidenheid (1978, p. 58 e.v.).

Ook in het huishoudonderwijs weerspiegelt zich de maatschappelijke ongelijkheid. In dit artikel richten wij ons vooral op de ongelijkheid tussen man en vrouw. Uit de formele doelstellingen van het huishoud- en nijverheidsonderwijs zal de instandhouding van een dergelijke ongelijkheid nauwelijks blijken, maar gaan wij op zoek naar de 'verborgen' doelstellingen, zoals die onder andere in het lesmateriaal verweven zitten, dan blijkt er wel degelijk van rolbevestigend onderwijs sprake te zijn.

Na een analyse van de doelstellingen gaan wij in op de lage waardering van het lager beroepsonderwijs in het algemeen en het lager huishoud- en nijverheidsonderwijs (L.H.N.O.) in het bijzonder. We signaleren hierbij een op het eerste gezicht vreemde tegenstelling: huishoudkundige inhouden winnen aan belangstelling in het algemeen vormend onderwijs, maar het lijkt er niet op dat huishoudkunde er in de lessentabel zal worden ingevoerd. Wij zouden dat wel graag willen, en hopen, dat de leerkrachten huishoudkunde, die nu voornamelijk binnen het L.H.N.O. werkzaam zijn, en studenten aan de lerarenopleidingen, hieraan mee werken.

Doelstellingen van het lager huishoud- en nijverheidsonderwijs

Omdat wij ons beperken tot huishoudkunde in het derde graads gebied, kijken wij alleen naar de doelstellingen van het lager huishoud- en nijverheidsonderwijs. Deze tak van lager beroepsonderwijs is namelijk de enige vorm van voortgezet onderwijs waarin huishoudkunde op grote schaal voorkomt.

De doelstellingen van het huishoud- en nijverheidsonderwijs zijn van oudsher tweeledig geweest: enerzijds gericht op de toekomstige taak van de leerlingen als huisvrouw en moeder, anderzijds beroepsvoorbereidend. In de loop van de geschiedenis kunnen we twee veranderingen waarnemen: ten eerste verschuift het aksent van de doelstellingen naar steeds meer algemeen vormend; ten tweede verdwijnt het woord (huis)vrouw of meisje uit de formuleringen (Overzicht 1). In deze verschuivingen weerspiegelt zich de maatschappelijke ontwikkeling. Zeker tot aan de Tweede Wereldoorlog speelde de economische noodzaak tot spaarzaamheid en deugdelijkheid in de huishouding een belangrijke rol. Daarnaast vormden de slechte hygiëne en gebrekkige voedingstoestand van arbeiders- en plattelandsbevolking een argument voor huishoudonderwijs. Na de Tweede Wereldoorlog veranderde dit, hoewel in de landbouwhuishoudkunde

Overzicht 1: doelstellingen van het huishoud- en nijverheidsonderwijs.

- 1865 *Industrieschool voor de vrouwelijke jeugd*
Het bevestigen van de lagere schoolkennis van de meisjes en het uitbreiden daarvan met enige vakken van nijverheid, opdat de leerlingen later in staat zijn in haar eigen onderhoud te voorzien. (MAZELAND, 1978, p. 252)
- 1888 *Haagse Kookschool*
1. Het overbrengen van nieuwe inzichten met betrekking tot de gezinsrol en huishoudelijke taken.
2. Het verschaffen van een voorbereiding op de verzorgende beroepen.
(MAZELAND, 1978, p. 252, 253)
- 1891 *Amsterdamse Huishoudschool*
1. De kennis van huishoudkunde is van belang voor iedere vrouw, welke ook haar maatschappelijke positie wezen moge;
2. deze kennis kan en moet worden onderwezen als ieder ander vak;
3. het mededeelen van deze kennis is een nieuwe bron bestaan voor beschaafde, ontwikkelde jonge vrouwen;
4. van goed beoefende huishoudkunde kan een verheffende invloed uitgaan op het gehele maatschappelijke leven.
(NABER, 1918, p. 146)
- 1903 *Rapport van de Staatscommissie voor de reorganisatie van het onderwijs*
1. Het meisje, dat op 12 à 14-jarige leeftijd de lagere school verlaat moet in de gelegenheid zijn de reeds verkregen kennis uit te breiden met die kundigheden, welke voor haar in de praktijk en als huisvrouw en als vakkundige nodig en onmisbaar zullen blijken.
2. Zij moet tevens in de gelegenheid zijn de algemene ontwikkeling, op de lagere school reeds begonnen, voort te zetten.
(MAZELAND, 1978, p. 253)
- 1908 *Eerste aanzetten tot landbouwhuishoudonderwijs*
De voorbereiding op de taak van huisvrouw en boerin en het aankweken en versterken van de liefde voor het landbouwbedrijf. (MAZELAND, 1979, p. 254)
- 1921 *Nijverheidsonderwijswet*
Het nijverheidsonderwijs wordt in toenemende mate beschouwd als een voortzetting van het algemeen vormend onderwijs. Niet alleen de vorming van jonge meisjes voor hun toekomstige taak, maar ook de voorlichting aan vrouwen, die al een huishouding voeren, begint tot het werk van het huishoudonderwijs te behoren. In het stedelijk huishoudonderwijs blijft de praktische vorming op de voorgrond.
(MAZELAND, 1978, p. 255)
- 1946 *Commissie tot voorbereiding van goede onderwijsmethoden voor het primaire nijverheidsonderwijs voor meisjes (Commissie Kohnstamm)*
Van een beroepsgerichte opleiding verandert het huishoudonderwijs in onderwijs met een meer algemeen vormend karakter, dat echter manueel werk en reële opgaven tot belangstellingscentra zal moeten hebben. Centraal staat de ontwikkeling van hoofd, hart en handen. (MAZELAND, 1978, p. 257)
- 1972 *Rapport experiment L.H.N.O. (Commissie ten Have)*
De huishoudkunde vervult een functie bij het ten uitvoer brengen van de taak van het L.H.N.O. om de leerlingen voor te bereiden op deelname aan onze algemene cultuur. Het gaat er daarbij om de leerlingen voor te bereiden langs de weg van praktisch huishoudelijk en maatschappelijk gericht onderwijs waarbij hun creatieve mogelijkheden worden ontplooid en een positieve gezindheid wordt wakker geroepen ten aanzien van waarden en normen. (Colbo-rapport huishoudkunde, 1974, p. 8)
- 1974 *Colbo-rapport van de programmacommissie huishoudkunde*
Het onderwijs in de huishoudkunde fungeert als medium voor de persoonlijkheidsvorming en wil tevens de leerlingen laten zien dat hetgeen men van het leven maakt mede afhangt van de wijze waarop men met de dingen die men dagelijks gebruikt omgaat. Tevens zal het onderwijs in de huishoudkunde een rol kunnen vervullen bij de ontwikkeling van een zekere weerbaarheid tegen de mogelijke invloeden van de z.g. consumptiemaatschappij. (Colbo-rapport huishoudkunde, 1974, p. 8)

het economische argument in het kader van de wederopbouw nog niet van de baan was². In het stedelijk huishoudonderwijs is in die tijd al meer de nadruk komen te liggen op de algemene vorming. Dit hangt samen met de stijging van de welvaart, de kleiner wordende gezinnen, en het feit dat de industrie zich op het huishouden stort, waardoor de taak van de huisvrouw in fysiek opzicht verlicht wordt. Bovendien komen er meer voorzieningen, waardoor vrouwen, aangetrokken door de economische groei aan het eind van de jaren zestig, gemakkelijker buitenshuis kunnen gaan werken. Deze ontwikkelingen leiden ertoe, dat de huishoudelijke arbeid gemakkelijk gebagatelliseerd kan worden: 'Wat heeft een huisvrouw nu nog te doen? Met centrale verwarming, stofzuigers, wasmachines en moderne materialen stelt de huishouding toch niets meer voor?'

Zoals gezegd is uit de latere, formele doelstellingen het woord (huis)vrouw of meisje verdwenen. In het Colbo-rapport (1974, p. 8) wordt zelfs het begrip huishouding of huishoudelijke arbeid niet meer genoemd. Door de wijze van formuleren wordt de indruk gewekt, dat deze verzorging evengoed door een man als door een vrouw uitgevoerd kan worden. Het lijkt of de tijd, dat het L.H.N.O. alleen meisjes tot huisvrouw en moeder opleidde, voorbij is.

Verborgene leerplan

Maar zo rooskleurig als de doelstellingen het voorstellen blijkt de dagelijkse onderwijspraktijk niet te zijn. Binnen het huishoudonderwijs wordt het traditionele gezin nog altijd als de hoeksteen van de samenleving beschouwd. Meisjes wordt geleerd huisvrouw te worden. De huishoudschool voltooit bij uitstek het socialisatieproces, dat daarvoor, met name binnen het gezin, in gang is gezet³ (JUNGBLUTH, 1978, p. 104). Volgens BELOTTI (1978, p. 56) is dit socialisatieproces het hoofddoel van het huishoudonderwijs. De technieken zou men in enkele maanden kunnen leren, daar heeft men geen vier jaar voor nodig. Kortom, de huishoudschool is er om te leren akseptereren. Of men het wel of niet met de uitspraken van Belotti eens is, de leerstof die men in het L.H.N.O. leert, is veelal leerstof voor de toekomst. Deze sluit niet of nauwelijks aan bij de dagelijkse situatie van de leerlingen.

Technieken worden als waardevrije onderdelen in het leerplan opgenomen. *Hoe doe je dat* wordt onderwezen, niet *waarom doe je dat*, of *waarom doe jij dat*.

Het niet noemen van het waarom van een techniek kan een onderdeel van een *verborgen leerplan* zijn. Onder verborgen leerplan verstaan wij: 'het geheel van processen, die plaatsvinden naast of achter het "officiële leerplan" waarin de gangbare of openlijke doelstellingen van het onderwijs centraal staan'⁴ (JUNGBLUTH, 1978, p. 43).

Dat er binnen het huishoudkundeonderwijs zoiets als een verborgen leerplan bestaat blijkt niet alleen uit de wijze waarop de huishoudelijke technieken worden aangeboden, maar ook uit het feit dat de leerlingen worden opgevoed naar het beeld van het traditionele gezin, zonder dat dit *expliciet* vermeld wordt. De meeste huishoudkunde methoden gaan van het geijkte patroon uit. Een moderne methode als de N.C.B.-methode stelt wel reclame of milieuvervuiling ter discussie, maar de positie van de vrouw in deze maatschappij wordt niet geproblematiseerd. In een andere recent verschenen methode, het leerpakket huishoudkunde van Wolters-Noordhoff, wordt hier wel op ingegaan, maar in één geïsoleerd hoofdstuk, Vrouwen is Houwen (Werkboek bij huishoudkunde, p. 19-24). In de andere hoofdstukken wordt, enkele uitzonderingen

daargelaten, weer geheel van het traditionele beeld uitgegaan. Wij noemen enkele voorbeelden (kursivering van ons, C. B. en G. C.):

- Opdracht: 'Kan een moeder horen wat de baby met het huilen bedoelt?' (p. 51)
- 'Kleine kinderen spelen graag in de buurt van de moeder' (p. 36)
- Opdracht over speelgoed voor kleuters:
 'Tegenwoordig zijn er veel voorbeelden van een verandering op dit gebied, bijv. meisjes met auto's, jongens met poppen laten spelen enz. Men vindt dat de jongens later ook meehelpen aan de verzorging van hun baby en dat meisjes bijv. ook wel automonteur kunnen worden. Kijk maar naar het gecombineerde onderwijs van de laatste jaren. Bespreek dit vraagstuk eens in groepjes. (Vergeet echter niet dat je de belangstelling niet kan opdringen en dat je de typische jongens en meisjes in hun waarde moet laten met de keuze van hun speelgoed. *Deze uiteenlopende belangstellingen vullen elkaar later toch weer aan.*') (p.52)
- Bij positieve en negatieve invloeden van het gezin op de opvoeding van het kind staat achter beroep van de vader: 'woonplaats, streek, inkomen, tijd van opstaan en naar bed gaan, ontspanning enz.'. Bij beroepsbezigheden van de moeder staat: 'moeder niet thuis als het kind thuis komt, kans op emotionele verwaarlozing enz.'. (p. 55)
- 'Door voorbehoedmiddelen te gebruiken kan je als het ware kiezen hoeveel kinderen je wilt en wanneer je kinderen wilt. Je bent dus veel vrijer dan vroeger bij het samenstellen van je gezin.' (p. 21)

Dit laatste klinkt heel mooi, maar houdt tevens in, dat je nog niet helemaal vrij bent; geen kinderen willen hoort kennelijk niet tot de mogelijkheden. Welke verborgen doelstellingen zitten niet achter dergelijke leerstofinhouden!

Overigens hoeft dit nog niet te betekenen dat die doelstellingen ook zo fungeren, want er staan nog altijd leerkrachten voor de klas, die bepalen hoe de stof behandeld wordt. Wanneer zij bovengenoemde doelstellingen kritisch bespreken kan er juist veel geproblematiseerd worden. Maar wie garandeert dat?

De discrepantie tussen de open en verborgen doelstellingen van het huishoudkunde-onderwijs is geen grote samenzwering tussen meneer Philips en de minister van Onderwijs om de vrouw klein te krijgen. Het is een kwestie van heersende ideologie, die in alle onderdelen van de samenleving verweven zit. Het problematische hiervan is niet, dat er een ideologie bestaat, maar dat deze ideologie een aantal (groepen) mensen onrecht aandoet. De ideologie wordt niet door iedereen gedragen, maar toch als enig juiste door het onderwijs overgedragen.

Het aanzien van het vak huishoudkunde

In het voorgaande hebben wij aangegeven hoe huishoudkunde in het L.H.N.O. funktioneert en waarin naar onze mening verandering zou moeten komen. Wij vinden dat niet alleen het vak moet veranderen, maar dat ook het vak op meer schooltypen moeten worden ingevoerd (BUIZER en CASIMIR, 1979, p. 53). Invoering van een nieuw schoolvak lijkt een zodanig ingrijpende zaak te zijn, dat die strijd bij voorbaat verloren lijkt. Toch hebben binnen het voortgezet onderwijs nieuwe vakken vrij gemakkelijk hun intrede gedaan: maatschappijleer en statistiek. Men zou kunnen aanvoeren, dat deze vakken inhouden hebben, die van groter belang zijn voor het onderwijs aan leerlingen in het voortgezet onderwijs, dan de huishoudkunde. Het blijkt echter, dat de inhouden van huishoudkunde op zich steeds meer waardering vinden. Vakken die meer bij de

emen enkele

?' (p. 51)

gebied, bijv.
t de jongens
jiv. ook wel
erwijs van de
niet dat je de
e isjes in hun
e belangstel-

et kind staat
taan en naar
at: 'moeder
nz.'. (p. 55)
eel kinderen
eger bij het

al vrij bent;
e verborgen

o fungeren,
f behandeld
er juist veel

houdkunde-
van Onder-
e, die in alle
s niet, dat er
sen onrecht
g juiste door

N.O. funk-
vinden dat
pen moeten
uw school-
rloren lijkt.
kkelijk hun
en, dat deze
n leerlingen
e inhouden
meer bij de

3) maart 1980

belevingswereld van de leerlingen willen aansluiten, nemen cognitieve en affectieve aspecten van de huishoudkunde over: economie en maatschappijleer houden zich met konsumentengedrag bezig, maatschappijleer met wonen, biologie en scheikunde met voeding. Het is dus mogelijk om nieuwe vakken en onderwerpen in te voeren en zeker een aantal inhouden (zo niet alle) van de huishoudkunde worden nu al relevant gevonden te worden voor andere vormen van voortgezet onderwijs. Hoe komt het dan dat huishoudkunde toch alleen nog in de lessentabel van het L.H.N.O. te vinden is?

Naar onze mening hangt dit samen met de lage waardering van het vak. In onze samenleving wordt hoofdarbeid hoger gewaardeerd dan handarbeid, en niet alleen financieel. Niet alle handarbeid wordt gelijk gewaardeerd: een gediplomeerde automonteur is weliswaar een handarbeider, maar staat in hoger aanzien – en verdient meer – dan een schoonmaker. De huishoudelijke arbeid, zoals een huisvrouw die uitvoert, is zelfs niet in de hiërarchie van soorten handarbeid onder te brengen. Het lijkt wel of deze arbeid niet bestaat: 'Wat doe je? Niets. Ik ben huisvrouw.' 'Heeft U een beroep? Nee, ik ben huisvrouw.' 'Mijn vrouw hoeft niet te werken.' 'Zonder beroep' in paspoort of statistieken. Zowel de traditionele economie, als de klassieke marxistische economie, nemen huishoudelijke arbeid niet in hun analyses op. Huishoudelijke arbeid is geen 'productieve arbeid', produceert geen winst, ruilwaarde of meerwaarde. In het Bruto Nationaal Produkt, dat een neerslag van alle arbeid zou moeten zijn, is de huishoudelijke produktie niet opgenomen. Inmiddels is aangetoond, met name vanuit de vrouwenbeweging (MEULENBELT, 1975; BERENDS, 1976; SEVENHUYSEN, 1978), maar ook door huishoudkundigen of anderen die daar nauwe contacten mee hebben (CRUYFF-ARTS, 1978; BRUYN-HUNDT, 1970 en 1978; PRIEMUS, 1978), dat huishoudelijke arbeid wel degelijk van belang is, produktief is en, in geld uitgedrukt, minstens 40% van het Bruto Nationaal Produkt vertegenwoordigt. Ondanks de hier bedoelde publikaties staat huishoudelijk werk nog steeds niet in even hoog aanzien als buitenshuis werken. Het is werk dat 'iedereen kan', je 'even doet', waar je niet voor geleerd hoeft te hebben en waarmee je in ieder geval niets verdient.

De waardering van de verschillende vormen van arbeid in de maatschappij wordt weerspiegeld in de waardering voor de verschillende schooltypen. Scholen voor algemeen vormend onderwijs staan in hoger aanzien dan scholen voor beroepsonderwijs, waarbij het lager huishoud- en nijverheidsonderwijs wel het laagst in aanzien staat. Hoewel dit schooltype onder het lager beroepsonderwijs valt, is het nauwelijks een beroepsopleiding te noemen: meisjes met 4 jaar L.H.N.O. worden bij het arbeidsburo vaak als ongeschoold ingeschreven. 'Alleen wie de stelling "huisvrouw zijn is ook een beroep" onderschrijft, kan dit onderwijs beroepsonderwijs noemen', meent JUNG-BLUTH (1978, p. 114). 'Wie echter onder een beroepsopleiding een opleiding verstaat die de leerlingen zodanig kwalificeert, dat zij hun geschoolde arbeidskracht als basis kunnen gebruiken voor een relatieve economische zelfstandigheid en onafhankelijkheid (de objectieve basis voor een gevoel van eigenwaarde), kan deze vorm van meisjesonderwijs niet gelijk achten aan het lager beroepsonderwijs voor jongens, ondanks tekorten van dat laatste.' Binnen het L.H.N.O. is een keuze voor verschillende beroepsverkenkende vakken mogelijk. De keuzemogelijkheden zijn beperkt: of verzorging (voorbereiding op gezins- of bejaardenzorg), of dienstverlening (kantoor- en winkelpraktijk). En het blijft bij een verkenning van de verschillende beroepen, het is geen opleiding erin.

Het feit, dat het L.H.N.O. niet de status van beroepsonderwijs heeft, verleent het

geen hoger aanzien, maar juist het allerlaagste. Het vak huishoudkunde is zozeer met dat L.H.N.O. verbonden, en bovendien met het onbelangrijke huishoudelijke werk, dat het geen aantrekkelijk vak is om in andere vormen van voortgezet onderwijs in te voeren.

De leerkrachten

De lage waardering van het vak heeft ook consequenties voor degenen die het vak geven. Maatschappelijk worden zij minder gewaardeerd dan hun collega's die algemeen vormende vakken geven, om maar niet te spreken van een lera(r)es wiskunde op het atheneum. Hun toch al niet zo goede positie wordt nog verslechterd door de kritiek, dit het huishoudonderwijs vanuit de vrouwenbeweging te verduren krijgt. In deze kritiek wordt met name het verborgen leerplan, dat de bedoeling heeft de meisjes op te voeden tot huisvrouw en moeder, aangevallen (Vrouwenkrant L.H.N.O., 1977). Wij willen de docenten niet beschuldigen van een doelbewust ('geheim') leerplan⁴, maar wij denken wel dat de manier van lesgeven in sterke mate bepaald wordt door het feit dat de leerkrachten zelf in de heersende ideologie zijn opgevoed; en door de geringe aandacht die er tijdens de opleiding van de leerkrachten besteed is aan het leren problematiseren van die ideologie.

Niet alleen de vrouwenbeweging, ook het ministerie van onderwijs blijkt niet erg gelukkig met het vak, gezien de vermindering van het aantal verplichte uren huishoudkunde. Werden in 1947 nog 8 uren per week aan huishoudelijke vakken besteed (MAZELAND, 1978, p. 257), nu kan dat minimaal 6 uur per week verdeeld over 4 jaar zijn (Besluit L.B.O./L.A.V.O.)⁵. Deze drastische vermindering heeft zonder veel ophef en openlijk verzet plaats kunnen vinden. Een vergelijkbare urenvermindering van het vak Nederlands zou veel meer stof hebben doen opwaaien.

Eerder hebben wij aangegeven dat het vak in laag aanzien staat. Het is daarom moeilijk te verdedigen, dat het een groot aantal uren op de lessentabel moet innemen. Vaak ook wordt het vak als ouderwets aangeduid. Vernieuwingen hebben wel plaatsgevonden (L.P.C.-units; N.C.B.-methode; Wolters-Noordhoff), maar niet alle scholen geven volgens deze nieuwe methoden les. Daarnaast betekent invoering van een nieuwe methode niet automatisch het ter discussie stellen van bestaande rollen in deze maatschappij (zie p. 80).

Een andere oorzaak voor de geruisloze terugtocht van het vak huishoudkunde ligt in het feit, dat de leerkrachten altijd vrouwen geweest zijn. Van vrouwen wordt nog altijd verwacht dat zij het grootste deel van de huishoudelijke taken op zich nemen. Zelfs alleenstaande vrouwen verrichten meer huishoudelijke taken dan alleenstaande mannen (Sociale Atlas van de vrouw, 1977, p. 65, 66). Mede door deze dubbele belasting zijn vrouwen in het algemeen minder georganiseerd in vakbonden dan mannen, en als zij al georganiseerd zijn, zijn zij minder actief in die organisaties (zie ook: MEULENBELT, 1978, p. 33). Zij kunnen daarom langs die weg minder druk uitoefenen om hun vak te behouden.

Vrouwen zijn bovendien minder vaak kostwinner dan mannen. Wanneer zij geen kostwinner zijn, werken zij vaak tijdelijk en/of part-time. Het teruglopen van het uren aantal wordt dan als minder bedreigend ervaren.

Uit dit alles blijkt dat een strijdvaardiger houding van de leerkrachten een vereiste is. Niet alleen om hun werkgelegenheid te behouden, maar vooral omdat de inhouden van

zeer met
ke werk,
wijs in te

het vak
die alge-
wiskunde
d door de
krijgt. In
de meisjes
O., 1977).
leerplan⁴,
door het
de geringe
het leren

t niet erg
ren huis-
n besteed
4 jaar zijn
ophef en
an het vak

s daarom
innemen.
vel plaats-
le scholen
en nieuwe
eze maat-

nde ligt in
nog altijd
nen. Zelfs
nde man-
belasting
nen, en als
JULENBELT,
hun vak te

er zij geen
n van het
vereiste is.
ouden van

0 maart 1980

de huishoudkunde alleszins de moeite waard zijn en niet beperkt mogen blijven tot meisjes in één schoolsoort.

En de mogelijkheden zijn er. De vrouwenbeweging heeft meer dan ooit duidelijk gemaakt dat huishoudelijke arbeid noodzakelijk is voor je dagelijks geluk, en dat iedereen voor zichzelf moet kunnen zorgen. Dit laatste is een voorwaarde om vrouwen uit haar verzorgende rol te halen, een rol, die de belangrijkste oorzaak van de maatschappelijke achterstand van vrouwen is. Bovendien hebben jongens, net zo goed als meisjes, het recht op school te leren hoe zij zichzelf kunnen verzorgen, als onderdeel van een opvoeding tot zelfstandigheid.

Afhankelijk van de reactie van de huishoudkunde kan de emancipatiebeweging de doodsteek, dan wel de injectie tot opleving van het vak betekenen. Want wanneer de inhouden en de wijze waarop die gegeven worden niet veranderen, dan zal de emancipatiebeweging, ons inziens met recht, de huishoudkunde als het meest rolbevestigende vak in het voortgezet onderwijs bestempelen. En gezien de doelstellingen van deze beweging zal zij eraan mee helpen dit vak van de lessentabellen af te voeren. Maar reageert de huishoudkunde positief en neemt zij de door de emancipatiebeweging aangegeven lijnen over, dan zien wij voor dit vak een grote toekomst.

Noten

1. 'Lia van de leao overdenkt hoe de kansen liggen voor haar en voor iemand van het gymnasium: "Ik denk dat ik niet hogerop kan komen omdat mijn moeder werkster is en diegene die op het gymnasium zit die zijn vader is dokter of zo en die krijgen van huis uit gewoon veel meer mee. Die hebben er de boeken staan waar dus steeds de vader op drukt van kijk daar eens in want dat zul je later nodig hebben of dat is interessant en die dingen meer. Die boeken hebben wij thuis niet en er wordt verder niet op gelet. Met je handen kan je in ieder geval al werkster zijn, terwijl een dochter of een zoon van een dokter die zal dus eerst moeten leren om ongeveer bij de hoogte van z'n vader z'n vak te komen om dus dokter te worden."
2. "Nou, het geld is het dus ook hè. Een dokter heeft eenmaal zijn baan en die verdient meer dan mijn moeder, die kan dus wel betalen voor zijn zoon, ook bijlessen en al die dingen meer kan hij betalen. Hij zal er wel voor zorgen dat zijn zoon of dochter op die school blijft en het afmaakt en dan later een goeie positie krijgt. Ja, dat denk ik wel want het zou natuurlijk heel dom staan als er een dokter is en zijn zoon is weet ik veel, stratemaker of zo. Dat kan helemaal niet. Die moet ook misschien wel op de universiteit zitten om te proberen dokter te worden. Terwijl, je hoort bijna nooit dat een werkster d'r dochter of zoon een dokter wordt of zo, dat hoor je nooit. Misschien kan het ook wel niet." (VAN SLOOTEN, 1979, p. 48)
3. "... ruim 80% van het totale verbruik of 70% van het nationale produkt loopt door de huishouding. Hieruit volgt dat de wijze waarop in de huishouding de middelen worden gebruikt, van de grootste betekenis is voor de volkswelvaart! We besteden jaarlijks vele miljoenen om de produktie te verbeteren met 1 à 2% per jaar. Laten we nu eens proberen de efficiëntie in de huishouding, door de huishoudkunde een wetenschappelijke grondslag te geven, met 1% per jaar te verbeteren. Dit zou dezelfde betekenis hebben als een produktieverhoging van 0,8%." (MANSHOLT, 1950, p. 12)
4. 'Het huishoudonderwijs sluit wijvingsloos aan op een traditionele voorschoolse geslachtssocialisatie. Het barst van de herkenningpunten en biedt een ruim aanbod voor wie kiest vanuit traditionele leer-motieven.' (JUNGBLUTH, 1978, p. 104)
5. 'Sommigen vatten (...) het "verborgen leerplan" op als een leerplan dat iedereen ontgaat ("hidden"), anderen lijken het op te vatten als een logisch en onoverkomelijk uitvloeisel van wezenlijke maatschappelijke tegenstellingen ("geheimer Lehrplan").' (JUNGBLUTH, 1978, p. 40)
6. De urenvermindering lijkt nog niet afgelopen. Bij integratieprojecten van technisch en huishoud- en nijverheids onderwijs wordt in de onderbouw huishoudkunde vervangen door het vak Algemene Technieken. Dit bevat weliswaar huishoudkundige onderwerpen en kan ook door huishoudkunde docenten gegeven worden, maar vaker verzorgen docenten handenarbeid, metaal- en houtbewerking en ook wel A.V.O.-vakken (algemeen vormende vakken) dit vak.

Literatuur

- BELOTTI, E. G. 1978. Zo worden kleine meisjes groot. De maatschappelijke conditionering van de vrouw in de vroege kinderjaren. Amsterdam, 126 p.
- BERENDS, H. 1976. Moeder doet alles gratis voor niets. *Katernen* 2000 5. Amersfoort, 23 p.
- Besluit L.B.O./L.A.V.O. 1973. Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen. 's-Gravenhage.
- BRUYN-HUNDT, M. 1970. De huisvrouw als producent. *Economisch Statistische Berichten* 13-05-1970, p. 470-473.
- BRUYN-HUNDT, M. 1978. De West-Europese (gezins)huishouding als produktiehuishouding. In: Huishoudkunde in Nederland, p. 65-86. Wageningen.
- BUIZER-BRUSSÉ, C. S. en G. J. CASIMIR. 1979. Emancipatie: doodsteek of injectie voor het huishoudkunde-onderwijs 1. *Vakblad voor Huishoudkunde* 1 (2) p. 43-56.
- C.B.S. 1978. Statistisch Zakboek 1978. 's-Gravenhage, 385 p.
- Colbo-rapport van de programmacommissie huishoudkunde. 1974. Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen. 's-Gravenhage, 56 p.
- Contouren van een toekomstig onderwijsbestel. 1975. 's-Gravenhage.
- CRUIFF-ARTS, W. C. M. 1978. Huisvrouw... (bij)zonder beroep. In: Huishoudkunde in Nederland. p. 153-160. Wageningen.
- Huishoudkunde. Educatieve uitgeverij NCB. Tilburg.
- IDENBURG, Ph. J. 1971. Theorie van het onderwijsbeleid. Groningen.
- JANSEN, T. 1975. Ideologische aanpassing in het basisonderwijs; observaties in vier scholen. Nijmegen, 164 p.
- JUNGLUTH, P. 1978. Van traditionele meisjespedagogiek tot roldoorbrekend onderwijs. Onderwijs en de maatschappelijke ongelijkheid man-vrouw; materiaal voor een bezinning op de positiekeuze van de school. Nijmegen.
- L.P.C.-units. Zie: Projekt 4-jarig L.H.N.O.
- MANSHOLT, S. L. 1950. Naast landbouweconomie ook huishoudeconomie. Verslag Studieweek Huishoudwetenschap, 22-26 mei 1950 te Wageningen. Wageningen, p. 11-13.
- MATTHIJSEN, M. A. J. M. 1972. Onderwijsverandering in het licht van maatschappelijke veranderingen. Resonans. 's-Gravenhage.
- MAZELAND, M. P. 1978. Het huishoudonderwijs. In: Huishoudkunde in Nederland, p. 251-266. Wageningen.
- MEULENBELT, A. 1975. De ekonomie van de koesterende funktie. *Te elfder ure* 22 (3), p. 639-675.
- MEULENBELT, A. 1978. Van binnen uit; over de relatie vrouwen en welzijnswerk. In: Van binnen uit; vrouwen over welzijnswerk en zelforganisatie. Amsterdam, p. 15-43.
- NABER, J. W. A. 1918. Het leven en werken van Jeltje de Bosch Kemper. Haarlem, 242 p.
- N.C.B.-methode. Zie: Huishoudkunde.
- PRIEMUS, H. 1978. De vergeten huishoudelijke sektor. De huishouding gezien vanuit overheid, wetenschap en samenleving. Verslag studiedag Wageningen, 28 april 1978. Wageningen, p. 40-68.
- Projekt 4-jarig L.H.N.O. Huishoudkunde L.H.N.O. en Huishoudkunde I.H.N.O. Vereniging de samenwerkende landelijke pedagogische centra.
- SEVENHUIJSEN, S. 1978. Vadertje staat, moedertje thuis? *Socialisties-feministische teksten* 1. Amsterdam, p. 18-64.
- SLOOTEN, J. VAN 1979. Klassenstrijd in schoolland. *Haagse Post* 1-12-1979. p. 44-53.
- Sociale Atlas van de vrouw. 1977. *S.C.P.-cahier* 11. Rijswijk, 232 p.
- Vrouwenkrant*. 1977. Themanummer van de Amsterdamse Vrouwenkrant over het L.H.N.O., Amsterdam, september 1977.
- Wolters-Noordhoff, 1977. Werkboek bij huishoudkunde. Groningen, 100 p.

Korrespondentieadres

Corrie Buizer-Brussé en Gerda Casimir, p/a Grasstraat 25, Utrecht.

ir Gerda Casimir studeerde huishoudwetenschappen aan de Landbouwhogeschool te Wageningen. Zij is als docent huishoudkunde verbonden aan de Stichting Opleiding Leraren (S.O.L.) te Utrecht.

drs Corrie Buizer-Brussé studeerde onderwijskunde aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, en is als docent onderwijskunde verbonden aan de vakgroep huishoudkunde van de S.O.L. Zij is daarnaast actief in de vrouwengroep van de A.B.O.P.